

การจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง
ในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี*
The Creative Economy Management of Local Fabric Products
in Khemmarat Walking Street, Khemmarat District,
Ubon Ratchathani Province

เรingsak แก้วเพ็ช

Rerngsak Keawpeth

มหาวิทยาลัยรังสิต

Rangsit University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: reangsak.k@rsu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการจัดการเศรษฐกิจของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี 2) ศึกษาการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองใน ถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี เครื่องมือ ที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน ใช้การสุ่มแบบเจาะจง และการปฏิบัติการ เชิงพื้นที่ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการจัดการเศรษฐกิจของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี มีการทอผ้าพื้นเมืองตามลายทอ องค์กรความรู้ และภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดสืบกันมารุ่นสู่รุ่นและ มีการพัฒนาลายมาตามลำดับ เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน และในวาระพิเศษต่างๆ ซึ่งแสดงถึงอัตลักษณ์ อันสะท้อนให้เห็นความงดงามของศิลปวัฒนธรรมของผู้คน ความเป็นอยู่ที่ได้รับการเอาใจใส่ผ่าน เครื่องนุ่งห่มของชาวอำเภอเขมราฐ

*ได้รับบทความ: 31 ตุลาคม 2565; แก้ไขบทความ: 26 มกราคม 2566; ตอรับตีพิมพ์: 19 มีนาคม 2566

Received: October 31, 2022; Revised: January 26, 2023; Accepted: March 19, 2023

2. การจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้มีการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ ให้เป็นที่รู้จักและเป็นที่ต้องตาตึงใจของผู้ที่ได้พบเห็นผ่านการดำเนินกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม ได้แก่ 1) การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นในอำเภอเขมราฐ จากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน อำเภอเขมราฐ 2) การจัดกิจกรรมการจัดเดินแฟชั่นผ้าพื้นเมืองเขมราฐ

3. แนวทางการพัฒนาการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดิน เขมราฐ ประกอบด้วย การอนุรักษ์ลายทอผ้าเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ การออกแบบลายที่แปลกใหม่เพิ่มขึ้น การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองด้วยการบรรจุเนื้อหาภูมิปัญญาอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร การเพิ่มช่องทางในการสืบทอดผ่านหน่วยงานภาครัฐ การออกแบบการตัดเย็บผ้าพื้นเมืองให้มีแบบที่ ทันสมัย หลากหลาย การเพิ่มช่องทางการตลาดทั้งออนไลน์และออฟไลน์ และการมีที่พักแบบโฮมสเตย์

คำสำคัญ: การจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์; ผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the economic management condition of local fabric products in Khemmarat district, Ubon Ratchathani province; 2) to study the creative economy management of local fabric products in Khemmarat walking street; 3) to study the guidelines for creative economic management development of local fabric products in Khemmarat walking street. The tools used in collecting the data were an interview Twenty key informants were selected by purposive random sampling. and spatial operations. The data were interpreted by descriptive content analysis.

The research results were as follows:

1. In regards to the economic management condition of local fabric products, Khemmarat District, Ubon Ratchathani Province, local fabrics are woven according to woven patterns, knowledge and wisdom that have been passed down from generation to generation, and the pattern has been developed sequentially for use in daily life and on special occasions. This represents the identity that reflects the beauty of the people's art and culture, well-being that is cared for through the clothes of the people of Khemmarat District.

2. For the creative economy management, local fabric products in Khemmarat walking street have been created to be known and attractive to those who have seen it through the implementation of two main activities: (1) local cultural tourism management

in Khemmarat District from the cultural identity of the community in Khemmarat District;

(2) organizing Khemmarat traditional cloth fashion

3. The guidelines for developing creative economy management of local fabric products in Khemmarat walking street include preserving unique original weaving patterns, more exotic pattern designs, inheriting the wisdom of local weaving with written content of wisdom, increasing channels for inheritance through government agencies, designing of sewing local fabrics to have a variety of modern designs, increasing marketing channels both on-site and online and having homestay accommodation.

Keywords: creative economy management; local fabric products

1. บทนำ

ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านาน เป็นการดำรงอยู่ในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่นโดยการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติตามกาลเวลา เนื่องจากมนุษย์มีมันสมองที่มีความสามารถในการคิดค้นเรียนรู้ แก้ปัญหา และมีการสืบทอดความรู้เป็นมรดกมาช้านานแม้ว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สั่งสมและถ่ายทอดเป็นมรดกมาช้านาน แต่มีเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งคือเป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาชีพ เศรษฐกิจความเป็นอยู่ ค่าใช้จ่าย การศึกษา วัฒนธรรมจะผสมกลมกลืน (ประเวศ วะสี, 2530, หน้า 6) ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน และสังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่งที่ปรากฏภูมิปัญญาอยู่จำนวนมาก โดยภูมิปัญญาเหล่านั้นนอกจากแสดงความเป็นไทยแล้วยังเป็นเครื่องชี้วัดพัฒนาการของคนในชาติไทย เพราะภูมิปัญญานั้นถือว่าเป็นสิ่งละเอียดอ่อน

ซึ่งชาติที่เจริญแล้วมักมีสังคมที่สงบสุขร่มเย็นไม่ระส่ำระสายมีความเป็นอิสระจึงจะสามารถสร้างสรรค์และสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้ (จักรพันธ์ โสมะเกษตริน, 2551, หน้า 1) แม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นรากฐานสำคัญ แต่การเปลี่ยนแปลงประเทศให้เป็นประเทศที่พัฒนาในลักษณะทุนนิยม อันเป็นกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่ผ่านมามีการนำความรู้สมัยใหม่เข้ามาใช้ในการพัฒนา ทำให้ได้บทเรียนการพัฒนาประเทศตามแบบสมัยใหม่ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่างๆ มากมาย เช่น ท้องถิ่นชนบทถูกดูดทรัพยากรไปสู่เมืองใหญ่ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ถูกครอบงำความรู้และสติปัญญาจากส่วนกลาง และทำให้สังคมขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นต้น สภาพดังกล่าวส่งผลให้เกิดการสูญเสียภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้สถาบันครอบครัวและสถาบันอื่นๆ ของสังคมอ่อนแอลง ปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและรุนแรง มีผู้ได้เปรียบและเสียเปรียบอย่างเห็นได้ชัด ทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านได้รับความสนใจจากองค์กร

ต่างๆ เช่น องค์การภาครัฐ องค์การเอกชน และองค์กรชุมชนท้องถิ่นหรือองค์กรชาวบ้าน เป็นความรู้อาหารหมู่ที่คนส่วนใหญ่สามารถนำไปใช้ได้ ดังนั้น จำเป็นต้องมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป โดยการพัฒนาคมนในชุมชนท้องถิ่นให้มีอิสรภาพทางการคิด มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถวิเคราะห์พัฒนาแบบใหม่ วิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งของภูมิปัญญาของตนและสิ่งที่นำเข้าจากภายนอก เพื่อเลือกประยุกต์ใช้อย่างชาญฉลาด (สุธิพงษ์ สวัสดิ์ดีทา, 2559, 1 หน้า 5)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ โดยจะพัฒนาเกษตรกรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิตได้อย่างเท่าเทียม ได้รับการดูแลด้านสวัสดิการควบคู่กับการสนับสนุนการเพิ่มรายได้จากอาชีพนอกภาคเกษตร รวมถึงเกิดเกษตรกรรุ่นใหม่ ที่เข้ามาสานต่องานเกษตรกรรมต่อจากคนรุ่นก่อน เพื่อก้าวสู่การเป็นเกษตรกรไทยที่เข้มแข็ง ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 เกษตรกรไทยจะต้องปรับตัวได้ทันตามการเปลี่ยนแปลงของโลกหรือเกษตรกรไทยยุค 4.0 สามารถเป็นผู้ประกอบการที่มีความรู้และความสามารถในการยกระดับการผลิตแปรรูป การตลาดและการบริหารจัดการใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักรสมัยใหม่ในกระบวนการผลิตและกระบวนการแปรรูปเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ในเชิงพาณิชย์ที่หลากหลาย

และสอดคล้องกับความต้องการของตลาด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ทั้งนี้ แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์เป็นแนวการพัฒนาประเทศให้เกิดความมั่งคั่งและมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง โดยการสร้างสรรค์สินค้าและบริการใหม่ให้เชื่อมโยงกับโครงสร้างพื้นฐานและมรดกทางวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาทางสังคมของไทยที่สั่งสมมานาน จึงทำให้แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ โดดเด่นขึ้นมาท่ามกลางระบบการผลิตอุตสาหกรรมแบบดั้งเดิมและภาคการเกษตร (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและศูนย์สร้างสรรค์และออกแบบ, 2552) โดยที่แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบของกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจยุคใหม่ ที่นำสินทรัพย์อย่างความคิดสร้างสรรค์มาเพิ่มมูลค่ารวมถึงสร้างมูลค่าใหม่ โดยอาศัยความสามารถเฉพาะตัวผนวกกับรากฐานของทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น

ผ้าถือเป็นปัจจัยดำรงชีพพื้นฐานที่ทุกคนต้องสวมใส่ มีความเป็นเอกลักษณ์ ภูมิปัญญา และเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่สร้างสรรค์ถ่ายทอดต่อกันมา ซึ่งมีกรรมวิธีการทอและการผลิตหลายแบบแตกต่างกัน (นราภรณ์ หะวานนท์ และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล, 2548, หน้า 68) การทอผ้าเป็นหัตถกรรมในครัวเรือนของคนไทยอีสานมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย (อัญญาพร ไสละสุต, 2529) ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสตรีชาวอีสานจะทอผ้าเมื่อว่างจากไร่นา มีการผลิตทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้ายเพื่อใช้ในครัวเรือน

รวมไปถึงขายเป็นรายได้ส่วนหนึ่งในปัจจุบัน (สุมาลย์ โทมัส, 2525) ซึ่งผ้าทอของภาคอีสานสามารถจำแนกออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ 1) ผ้าทอสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน และ 2) ผ้าทอสำหรับโอกาสพิเศษ

อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี มีการขอจดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับผ้าพื้นเมืองถึง 10 กลุ่ม โดยการรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินการทอผ้าพื้นเมืองโดยอาศัยความรู้และภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานีก็คือ มีการหมักผ้าด้วยสมุนไพรโบราณ ซึ่งจะเห็นได้จากชาวบ้านได้ร่วมกันตั้งกลุ่มหมักผ้าด้วยสมุนไพรโบราณ ออกจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวและผู้ที่ยืนผ้าพื้นเมืองของอำเภอเขมราฐ การจัดการเศรษฐกิจของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง ได้มีการทอผ้าไว้ใช้เองตั้งแต่ก่อตั้งเมืองโดยปลูกฝ้ายตรงริมฝั่งโขง และปลูกครามริมฝั่งโขงมาทำเป็นเส้นด้ายแล้วทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม ปัจจุบันมีผ้ามัดหมี่ย้อมครามอายุสองร้อยกว่าปีเป็นมรดกตกทอดกันมา ซึ่งคนโบราณได้ใส่ผ้าลายนี้หรือมัดผ้าลายนี้ขึ้นมา ซึ่งมีชื่อว่า “ผ้าห่อชีวิต” โดยมีความเชื่อว่า ต้องใส่ตัวเอาไว้เมื่อลูกเดินทางไกลไปเป็นทหารหรือไปทำงานงานที่ใดก็ตามคนโบราณท่านจะแหกเอาหรือหนีเอาตีนเส้นเพื่อจะทำมวนๆ เป็นขอโดยการถักฝ้ายล้อมไว้ ให้ลูกหลานได้ติดตัวไป เพื่อเป็นเครื่องรางของขลังที่จะคุ้มกันภัยอันตรายต่างๆ การถักทอผ้าฝ้ายมัดหมี่ในปัจจุบันก็ได้ใช้แบบจากผ้าทั้ง 5 ผืนนั้นเป็นต้นแบบในการถักทอผ้าพื้นเมือง และมีการพัฒนาลายมาตามลำดับ

เพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผ้าพื้นเมืองและเป็นการดำรงไว้ซึ่งศิลปะภูมิปัญญาในการผลิตผ้าพื้นเมืองไม่ให้หายไปกับกระแสการตลาดในยุคปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี และหาแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อให้คงอยู่คู่สังคมไทยสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเศรษฐกิจของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการจัดการเศรษฐกิจ

ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานีมี 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์สภาพการจัดการเศรษฐกิจของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

2) ระยะที่ 2 การจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี มี 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ ขั้นตอนที่ 4 สรุปผลการศึกษา และ 3) ระยะที่ 3 ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้แนวทางการพัฒนาการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานีมี 1 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 7 จัดกิจกรรมถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้แนวทางการพัฒนาการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

ประชากรและกลุ่มเป้าหมายการวิจัยกลุ่มเป้าหมายในศึกษาสภาพการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 20 คน ประกอบด้วย (1) หน่วยงานภาครัฐ จำนวน 5 คน (2) ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 5 คน (3) วิสาหกิจชุมชน จำนวน 5 คน และ (4) ประชาชน จำนวน 5 คน มีคุณสมบัติดังนี้ (1) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองมาแล้วอย่างน้อย 2 ปี และ/หรือ (2) เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง และเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม และ/หรือ (3) เป็นผู้ที่เคยมีส่วนร่วมในการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ องค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยงานระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับประเทศหรือหน่วยงานเอกชน อย่างน้อย 2 ปีและ/หรือ (4) เป็นเจ้าหน้าที่หน่วยงานในท้องถิ่น เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือ โรงเรียน เป็นต้น และมีประสบการณ์การทำงานพัฒนามาแล้วอย่างน้อย 5 ปีและ/หรือ (5) เป็นหัวหน้ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองหรืออื่นๆ ในอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานีมาแล้วอย่างน้อย 2 ปี และ/หรือ (6) มีความเป็นผู้นำ มีจิตอาสา กล้าคิด กล้าทำกล้าแสดงออก

4. สรุปผลการวิจัย

1. สภาพการจัดการเศรษฐกิจของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ชาวบ้านในตำบลเขมราฐได้มีการทอผ้าไว้ใช้เองตั้งแต่ก่อตั้งเมืองมีการทอผ้าพื้นเมืองตามลายและองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และมีการพัฒนาลายมาตามลำดับ เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน และในวาระพิเศษต่างๆ ซึ่งแสดงถึงอัตลักษณ์อันสะท้อนให้เห็นความงดงามของศิลปวัฒนธรรมของผู้คน ความเป็นอยู่ที่ได้รับการยอมรับเอาใจใส่ผ่านเครื่องนุ่งห่ม ในปัจจุบันพบว่า อำเภอเขมราฐ ได้มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ก่อตั้งขึ้น

เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับผ้าพื้นเมือง ซึ่งจากรายงานรายชื่อและจำนวนสมาชิกของ วิสาหกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับผ้าพื้นเมือง ข้อมูล ณ วันที่ 21 ตุลาคม 2565 จำนวน 10 กลุ่ม มีสมาชิกทั้งหมด จำนวน 134 คน ทั้ง 10 กลุ่ม มีการรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินการทอผ้าพื้นเมืองโดยอาศัยความรู้และภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานีก็คือ มีการหมักผ้าด้วยสมุนไพรโบราณ ซึ่งจะเห็นได้จากชาวบ้านได้ร่วมกันตั้งกลุ่มหมักผ้าด้วยสมุนไพรโบราณ ออกจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวและผู้ที่ยืนยมนิยผ้าพื้นเมืองของอำเภอเขมราฐ (ธนัฐา วงศ์ปัดสา, การสัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2565) กล่าวว่า

“ได้ใช้บ้านของตนเองตั้งเป็นกลุ่มหมักผ้า ใช้สีจากธรรมชาติแบบโบราณ ย้อมผ้าฝ้าย แล้วนำมาทอผ้าฝ้ายมัดหมี่ ที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่เป็นข้าราชการในอดีตของเมืองเขมราฐธานี หรืออำเภอเขมราฐในปัจจุบัน จากนั้นก็จะนำไปขายสร้างรายได้ให้กับสมาชิกของกลุ่มซึ่งมีอยู่ 34 คน แต่สิ่งที่ภูมิใจที่สุดคือ สมาชิกได้ช่วยกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวเขมราฐ ที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนผ้าพื้นเมืองจะเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป มีเสื้อผ้าฝ้ายทั้งของเพศชาย และเพศหญิงมีเสื้อสีดำปกปลายและผ้าฝ้ายด้นมือมีสีสันสวยงามหลากหลาย”

ขั้นตอนการทอผ้าพื้นเมืองอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี จากการศึกษาพบว่า ประกอบด้วยขั้นตอนหลักๆ 6 ขั้นตอน คือ ผู้ทอผ้าพื้นเมืองเริ่มจากการนำดอกฝ้ายไปตากแดด และนำมาอ้าวฝ้าย จากนั้นจะทำการตีฝ้ายให้ฟูต่อด้วยการ

การกวักฝ้าย เป็นการนำฝ้ายที่เส้นเป็นเส้นเสร็จแล้วมาปั่นใส่กงเพื่อเตรียมกรอเส้นด้ายเข้าอีก แล้วทำการคันหมี่เพื่อสร้างลำหมี่ตามจำนวนลายผ้า ทำการมัดหมี่เสร็จแล้วก็นำมาย้อมด้วยครามประมาณ 6 ถึง 10 ครั้งตามท่อนสีที่ต้องการตามด้วยการทอผ้า โดยนำหลอดฝ้ายที่ปั่นเสร็จแล้วมาให้เป็นผืนผ้า

2. การจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า อำเภอเขมราฐ โดยการร่วมมือของประชาชนเจ้าของพื้นที่ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานเอกชนและมหาวิทยาลัยรังสิต ได้ร่วมกันจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นในอำเภอเขมราฐจากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอเขมราฐ จึงกำหนดเป็นรูปแบบการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอเขมราฐที่ภายใต้ รูปแบบ “การจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวในมิติวัฒนธรรมเมืองปลายแดนเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี” มีการจัดการประชุมและแถลงข่าวเปิดงานการท่องเที่ยวถนนคนเดินเขมราฐทางกลุ่มคนรักเขมราฐได้จัดงานการเปิดถนนคนเดินเขมราฐ เพื่อเป็นแหล่งเที่ยวที่สามารถดึงดูดผู้คนให้มาท่องเที่ยวในเมืองเขมราฐ โดยมีการแสดงรำของชมรมร้องเล่นเต้นรำที่แต่งกายด้วยผ้าพื้นเมือง แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชาวบ้าน

และนำผลการประชุมวางแผนมาสู่การปฏิบัติพัฒนา และสร้างมูลค่าเพิ่มในตลาดย่านชุมชนถนนคนเดินเขมราฐ และการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี ภายใต้การจัดการกิจกรรมการจัดเดินแฟชั่นผ้าพื้นเมืองเขมราฐ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

ผลการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี สามารถสรุปได้ว่าการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ ได้มีการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ ให้เป็นที่รู้จักและเป็นที่ต้องตาตั้งใจของผู้ที่ได้พบเห็นผ่านการดำเนินกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม ได้แก่ 1) การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นในอำเภอเขมราฐจากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนอำเภอเขมราฐ 2) การจัดการกิจกรรมการจัดเดินแฟชั่นผ้าพื้นเมืองเขมราฐ

3. แนวทางการพัฒนาการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี ด้วยการสนทนากลุ่มตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พบว่า 1) ควรมีการอนุรักษ์ลายทอผ้าเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ และต้องมีการออกแบบลายที่แปลกใหม่เพิ่มขึ้น โดยอาจเป็นลายใหม่หรือเป็นการผสมผสานระหว่างลายเก่ากับลายใหม่ 2) การบริหารจัดการผ้าทอพื้นเมืองควรมีการส่งเสริมสืบทอดภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง ได้แก่

(1) ส่งเสริมการสร้างกลุ่มผู้ถ่ายทอด และกลุ่มผู้สืบทอดทั้งกลุ่มผู้ใหญ่วัยชราผู้ที่สนใจ (2) ส่งเสริมเพิ่มช่องทางในการสืบทอดผ่านหน่วยงานภาครัฐและชุมชน ทั้งนี้ต้องมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ และบูรณาการกับทุกภาคส่วน และ (3) ส่งเสริมการสืบทอดด้านเนื้อหาภูมิปัญญา ด้วยการบรรจุเนื้อหาภูมิปัญญาอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อป้องกันการสูญหายไปพร้อมตัวผู้ถ่ายทอด 3) ควรมีการออกแบบการตัดเย็บผ้าพื้นเมืองให้มีแบบที่ทันสมัย ได้รับความสนใจจากคนทุกช่วงวัย (4) ควรมีการนำผ้าพื้นเมืองไปทำผลิตภัณฑ์เพื่อการใช้สอย และการค้าที่หลายหลาก (5) ควรมีการเพิ่มช่องทางการตลาดทั้งออนไลน์และออฟไลน์ และ (6) ควรส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยการมีที่พักแบบโฮมสเตย์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของคนทอผ้าพื้นเมือง และเพื่อศึกษาวิถีการทอผ้าพื้นเมืองด้วยการเรียนรู้จากพื้นที่และการทำจริง

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีประเด็นที่ต้องนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. สภาพการจัดการเศรษฐกิจของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ชาวบ้านในตำบลเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการทอผ้าไว้ใช้เองตั้งแต่ก่อตั้งเมืองมีการทอผ้าพื้นเมืองตามลายและองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และมีการพัฒนาลายมาตามลำดับ เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันและ

ในวาระพิเศษต่างๆ ซึ่งแสดงถึงอัตลักษณ์อันสะท้อนให้เห็นความงดงามของศิลปะวัฒนธรรมของผู้คน ความเป็นอยู่ที่ได้รับความสะดวกสบายผ่านเครื่องนุ่งห่ม ทั้งนี้เนื่องจากอำเภอเขมราฐได้มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการเกี่ยวกับผ้าพื้นเมืองจำนวน 10 มีการรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินการทอผ้าพื้นเมืองโดยอาศัยความรู้และภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และเพื่อออกจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวและผู้ที่ยืนผ้าพื้นเมืองของอำเภอเขมราฐ สอดคล้องกับงานวิจัยของวีรนนท์ พาวดี (2558) ที่พบว่า การทอผ้าไทยปัจจุบันมีการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชน โดยการนำภูมิปัญญาเข้ามาร่วมกันพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา และแรงงานของคนในชุมชนเอง รวมถึงความร่วมมือแบ่งปันภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น การส่งเสริมการทอผ้าไทยต้องมีการอนุรักษ์โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่า แก่นสารและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้มีการฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม การส่งเสริมและพัฒนาศิลปะ

2. การจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ พบว่า ได้มีการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐให้เป็นที่รู้จักและเป็นที่ต้องตาตรึงใจของผู้ที่ได้พบเห็นผ่านการดำเนินกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม ได้แก่ 1) การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นในอำเภอเขมราฐจาก

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนอำเภอเขมราฐ 2) การจัดกิจกรรมการจัดเดินแฟชั่นผ้าพื้นเมืองเขมราฐ ทั้งนี้เนื่องจากว่า การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองเชิงสร้างสรรค์ นอกจากการพัฒนาในส่วนของวัตถุดิบแล้ว กล่าวคือ ผ้าพื้นเมืองแล้ว ส่วนที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ช่องทางการตลาด สอดคล้องกับการศึกษาของลักขณา ศิริจำปา (2561, หน้า 7-17) พบว่า ด้านการส่งเสริมการตลาด มีแรงจูงใจต่อการตัดสินใจซื้อผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับการศึกษาของอันธิกา ทิพย์จันทร์ (2557, หน้า 161-173) ที่พบว่า ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด ประกอบด้วย สถานที่จำหน่ายน่าสนใจ การแนะนำผลิตภัณฑ์ผ่านสื่อในระดับท้องถิ่น บริการตัดเย็บตามคำสั่งซื้อ จัดทำแคตตาล็อกและสินค้าตัวอย่าง จัดแสดงสินค้าในงานนิทรรศการต่างๆ ภาพรวมอยู่ในระดับสำคัญมาก

3. แนวทางการพัฒนาการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ ประกอบด้วย การอนุรักษ์ลายทอผ้าเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ การออกแบบลายที่แปลกใหม่เพิ่มขึ้น การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองด้วยการบรรจุเนื้อหาภูมิปัญญาอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร การเพิ่มช่องทางในการสืบทอดผ่านหน่วยงานภาครัฐ การออกแบบการตัดเย็บผ้าพื้นเมืองให้มีแบบที่ทันสมัย หลากหลาย การเพิ่มช่องทางการตลาดทั้งออนไลน์และออฟไลน์ และการมีที่พักแบบโฮมสเตย์ ทั้งนี้เนื่องจากว่า กิจกรรมที่กล่าวในข้างต้นเป็นองค์ประกอบของความยั่งยืนในการดำรงคงอยู่ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองของอำเภอเขมราฐ

ไม่ให้เกิดการลืมนโยบายไป สอดคล้องกับงานวิจัยของวีรพันธ์ พาวดี (2558) ที่พบว่า ด้านการส่งเสริมและพัฒนาศิลปะการทอผ้าไทย ด้านอัตลักษณ์ทางสังคม แบ่งออกเป็น 3 แนวทาง 1) ส่งเสริมการสร้างกลุ่มผู้ถ่ายทอด และกลุ่มผู้สืบทอด 2) ส่งเสริมเพิ่มช่องทางในการสืบทอดผ่านหน่วยงานภาครัฐ และชุมชน 3) ส่งเสริมการสืบทอดด้านเนื้อหาภูมิปัญญา ด้วยการบรรจุเนื้อหาภูมิปัญญาอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร และสอดคล้องกับการศึกษาของอำพล นววงศ์เสถียร (2557, หน้า 134-149) พบว่า การออกแบบเว็บไซต์และเว็บเพจเพื่อให้เข้าไปเลือกซื้อได้ง่ายใช้เวลาในดาวน์โหลดในแต่ละหน้าเว็บเพจน้อยที่สุดและเร็วที่สุดลดขั้นตอนและกระบวนการสั่งซื้อ ให้เหลือน้อยที่สุดและง่ายที่สุด ควรสร้างเว็บเพจของร้านให้น่าสนใจและดึงดูดใจลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย ควรวางจำหน่ายเฉพาะสินค้าที่มีตราสินค้าที่มีชื่อเสียงและคุณภาพดีเท่านั้น เพื่อตอบสนองรูปแบบการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมของผู้บริโภคสมัยใหม่ทำให้ผู้บริโภคได้รับความสะดวกสบาย

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

1.1 การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นในอำเภอเขมราฐจากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนอำเภอเขมราฐ

1.2 การจัดกิจกรรมการจัดเดินแฟชั่นผ้าพื้นเมืองเขมราฐ ดังนั้น ผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้องควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนารูปแบบกิจกรรมที่มีความหลากหลายบนพื้นที่

สาธารณะอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในชุมชนและเพื่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้มาเยือน

2. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ มีส่วนช่วยให้เกิดการบริหารจัดการผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองให้เกิดความยั่งยืน ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรนำเอาแนวทางการพัฒนาการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองที่ค้นพบในการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ เพื่อยกระดับสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษารูปแบบการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนแก่คนภายในชุมชนบนฐานของนโยบายภาครัฐ

3.2 ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแต่ละแห่งประสบผลสำเร็จทั้งในด้านการบริหารและการจัดการบนฐานความร่วมมือกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของ

ผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี เริ่มจากการศึกษาสภาพการจัดการเศรษฐกิจของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองของชาวอำเภอเขมราฐ การร่วมมือร่วมใจกันของทุกภาคส่วนเพื่อจัดกิจกรรม ซึ่งเป็นการเปิดตัว/ประชาสัมพันธ์ถึงความงามของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

บนถนนคนเดินเขมราฐ และกิจกรรมการเดินแฟชั่นผ้าพื้นเมืองเขมราฐ อันนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่น และการเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว ตลอดจนการช่วยกันระดมสมองเพื่อหาแนวทางการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินจนได้แนวทางที่เหมาะสม รายละเอียดดังภาพประกอบที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองในถนนคนเดินเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

เอกสารอ้างอิง

- จักรพันธ์ โสมะเกษตริน. (2551). *การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นศรีสะเกษเพื่อการแข่งขันอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- นภาพร หะวานนท์ และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล. (2548). *ผลการวิจัยการเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ประเวศ วะสี. (2530). *การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ลักขณา ศิริจำปา. (2561). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติในเขตอำเภอเมืองจังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารวิชาการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 3(6), 7-17.
- วีรนนท์ พาวดี. (2558). *ต้นทุนและผลตอบแทนจากผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองลายภูเขาของกลุ่มเย็บผ้าบ้านสันหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และศูนย์สร้างสรรค์และออกแบบ. (2552). *เศรษฐกิจสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนฯ 12 ฉบับประชาชนนวัตกรรมคือหัวใจของการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา. (2559). *รูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาสังคมสู่ชุมชนอยู่ดีมีสุข*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- สุมาลย์ โทมัส. (2525). *ผ้าพื้นเมือง*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อัจฉราพร ไชยะสุต. (2529). *ความรู้เรื่องผ้า*. กรุงเทพฯ: เทคนิค.
- อันธิกา ทิพย์จำนงค์. (2557). *การพัฒนาตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าทอ อำเภอกระเสสิน จังหวัดสงขลา*. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 6(12), 161-173.
- อำพล นววงศ์เสถียร. (2557). พฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริโภคในร้านค้าออนไลน์ในกรุงเทพมหานคร. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 5(2), 134-149.